

7. Савченко Е. О. Математична модель оцінки потенціалу транснаціоналізації галузі, Зб. наук. праць Донецького національного університету «Проблеми развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект». — 2010. — Ч. 2. — С. 638—640.

8. Друкер П. Ф. Задачи менеджмента в XXI веке. — К.: Издательский дом «Вильямс», 2001. — 270 с.

Статтю подано до редакції 16.02.11 р.

УДК 339.73: 332012.324

Т. А. Дейнека, асистент
кафедри міжнародної економіки
Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»

ТНК ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ГОСПОДАРСТВ

АНОТАЦІЯ. У статті наводиться системна характеристика ознак позитивного впливу ТНК на розвиток макросоціуму, яка враховує об'єктивність суперечливої двоїстості названих корпоративних структур і визначає роль державної політики щодо оптимізації діяльності ТНК в Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: транснаціональна корпорація, фінансово-промислова група, транснаціоналізація економічний розвиток, національні інтереси.

АННОТАЦИЯ. В статье приводится системная характеристика признаков позитивного влияния ТНК на развитие макросоциума, которая учитывает противоречивую двойственность названных корпоративных структур и определяет роль государственной политики, касающейся оптимизации деятельности ТНК в Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: транснациональная корпорация, финансово-промышленная группа, транснационализация, экономическое развитие, национальные интересы.

ANNOTATION. The article includes system characteristic of indication of positive influence of TNCs on the development of the society in the macro level. This characteristic takes into account contradictory duality of the corporative structures and determines the role of the governmental policy concerning optimization TNCs activity in Ukraine.

KEY WORDS: transnational corporation, financial industrial group, transnationalization, economic development, national interests.

Постановка проблеми. Транснаціональні корпорації (ТНК) у системі сучасних світогосподарських відносин відносяться до форм організації бізнесу, які, як правило, є найбільшими за масштабом господарської діяльності. Крупний бізнес, представлений ТНК, відрізняється також високою конкурентоспроможністю, економічною могутністю та істотним впливом не тільки на ринкову поведінку інших господарюючих суб'єктів, що діють у системі ринкових відносин, але і на стан національних господарств (як тих країн, з яких походять ТНК, так і тих, які ТНК приймають). Такий вплив може мати для національних економік і позитивні наслідки, і негативні. Враховуючи об'єктивність існування та поширення процесів транснаціоналізації, основною передумовою економічного та соціального розвитку національних господарств має стати перетворення потенціалу могутності ТНК на переваги національного розвитку. З погляду на це, дослідження проблем ТНК як чинника економічного та соціального розвитку національних господарств, є актуальним, особливо стосовно країн, що розвиваються та, зокрема, України.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Вітчизняними науковцями зроблено вагомий внесок у розробку проблематики стосовно процесів транснаціоналізації, еволюції корпоративного бізнесу, можливості використання переваг ТНК як основи національного (економічного та соціального) зростання, застосування корегувальних дій щодо обмеження негативного впливу ТНК на розвиток соціуму та забезпечення національної безпеки, ролі сучасної корпорації як рушійної сили постіндустріального розвитку. Серед наукових праць, у яких аналізується широкий загал значених проблем, необхідно виділити дослідження таких вітчизняних науковців: Л. Антонюк, О. Барановського, О. Білоуса, П. Буряка, А. Гальчинського, В. Горбатова, Н. В. Зайцева, Б. Кваснюка, М. Кизима, Д. Лук'яненка, З. Луцишин, В. Мунтіяна, Г. Новицького, А. Поручника, Л. Руденко-Сударевої, Л. Федулової, С. Якубовського та ін.

Постановка завдання. Метою статті є доведення можливостей використання переваг ТНК на користь розвитку національних

господарств. Завдання полягають у виявленні факторів позитивного впливу ТНК на стан макросоціуму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутність ТНК унаслідок своєї природи є суперечливою (рис. 1). У ракурсі «ТНК — суспільство» це пояснюється так: з одного боку, вектор, за яким розвиваються такі структури, визначений тим, що бізнес, передусім, намагається отримати максимальний прибуток і вирішує цю генеральну задачу через збільшення рівня ринкової влади; проте, з іншого боку, таке прагнення ніколи не буде реалізованим, якщо корпорація, навіть перетворившись на дуже впливового «гравця» глобального ринку, не враховуватиме інтереси суспільства. У ракурсі глобальних відносин суперечність пояснюється тим, що прагнучі монополії та централізації влади ТНК одночасно мають усіляко підтримувати демократизацію та лібералізацію, без чого проникнення іноземних корпорацій на ринки інших країн стає неможливим.

Розглядаючи ТНК як чинник економічного та соціального розвитку національних господарств необхідно визнати об'єктивність суперечливої двоїстості таких корпорацій і, констатуючи це, так само визнати, що наслідки впливу ТНК можуть бути як негативними, так і позитивними для соціуму. Негативний вплив корпоративних структур на економіку країни можна розглядати як продовження переваг ТНК. Він пов'язаний, в основному, з надмірно великими розмірами корпорацій, концентрацією значних фінансових ресурсів, що дозволяє їм контролювати цілі галузі та окремі території, а також впливати на темпи розвитку економіки [1, с. 58—72].

Отже, якщо окремій країні (зокрема Україні) у наш час унаслідок всеохоплюючих процесів глобалізації неможливо уникнути впливу ТНК, завдання держави повинно полягати у тому, що б за допомогою ефективного державного регулювання скорегувати такий вплив — запобігти негативним проявам діяльності корпорацій та використати на користь національних інтересів позитивні.

ТНК національного походження розглядається нами як один з найдієвіших заходів України для забезпечення паритетних відносин нашої країни у системі міжнародних економічних відносин. Проте і у цьому випадку внутрішню двоїстість ТНК потрібно враховувати.

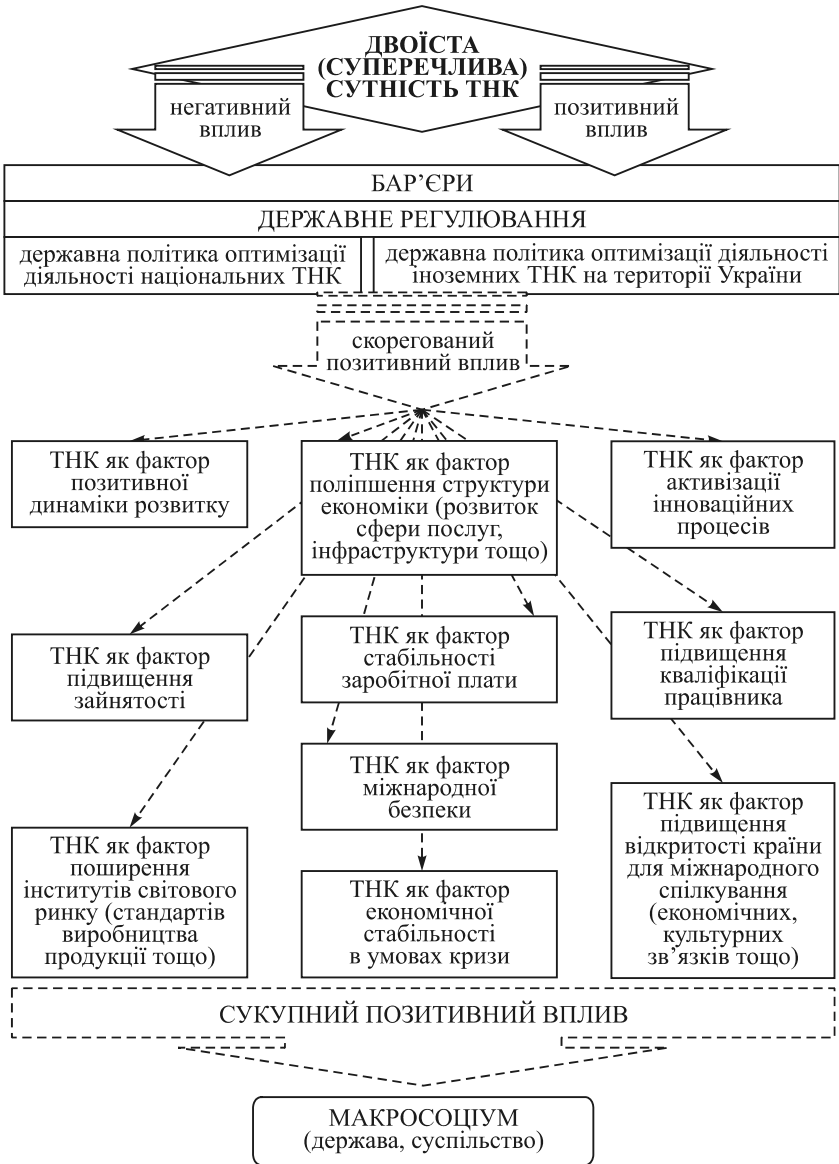

Рис. 1. Використання переваг ТНК на користь економічного та соціального розвитку

Проблема полягає у тому, що ТНК переростають національний рівень, що провокує суперечність між наднаціональними інтересами, які компанія, набувши статусу ТНК намагається реалізувати, та національними. Таке протиріччя може виявлятися у різних формах — від прямого протистояння до досить конструктивної та вигідної для обох сторін співпраці. Оптимізацію, збалансування інтересів держави і ТНК визначає критерій ефективності державного регулювання. На основі принципів політики держави по відношенню до крупного бізнесу та здійснюваних ним процесів економічної транснаціоналізації, формуються певні інститути, що регулюють діяльність ТНК (стимулюють їх позитивний вплив та обмежують негативний). Інститути, у свою чергу, визначають стан середовища; відповідно умов середовища суб'єкт, керований метою задоволення потреб (у випадку, що розглядається — ТНК), визначає свою поведінку. Отже, реалізація інтересів ТНК виявляються фіксованою по відношенню до взаємодії цього господарюючого суб'єкта з інституціональним середовищем певної держави.

З погляду на можливість використання переваг ТНК на користь економічного та соціального розвитку країни за допомогою дієвого державного регулювання та інституціонального опосередкування таких регуляторних дій, необхідно насамперед виділити аспект аналізу ТНК як фактора, що стимулює розвиток національної економіки. Економіка країн та провідних корпорацій, які з них походять, є тісно пов'язаною. Безумовно, інтерес ТНК суперечливий і залежить не лише від внутрішніх національних потреб розвитку та умов, які створюються для цього державою — транснаціоналізацію зумовлюють також інші (екзогенні) умови. Проте у довгому інтервалі часу спільність економічних інтересів соціуму і ТНК простежуються досить чітко. Довгостроковий прибуток корпорацій значним чином визначається ступенем стійкості економічних систем країни базування і, навпаки, результати розвитку країн, з яких походять ТНК, значно залежать від фінансово-економічної стійкості таких гігантів бізнесу.

За даними найбільш впливового українського бізнес рейтингу «ТОП-100. Найбільші компанії України» [2] ці компанії забезпечили за перше півріччя 2009 р. 85,5 % від номінального ВВП України. До десяти зі ста найуспішніших компаній України (оціночні показники: обсяг чистого доходу, обсяг чистого прибутку, активи, кількість співробітників, обсяги продаж) входять НАК

«Нафтогаз України, Метінвест, Енергоринок, Металургійний комбінат «Азовсталь», ТНК-ВР Коммерс, АрселорМиттал Кривий Ріг, Лисичанська нафтова інвестиційна компанія, ММК ім. Ілліча, Індустріальний Союз Донбасу, Київстар.

Для ста найкращих (згідно з рейтингом) підприємств у 2009 р. порівняно з 2008 р. відзначався приріст чистого доходу — 4 %; для решти підприємств, які брали участь у рейтингу мало місце падіння — також 4 %. Незважаючи на наявність у крупного бізнесу потенціалу економічного підйому, що є надзвичайно важливим, враховуючи негативні наслідки світової фінансово-економічної кризи, на наш погляд, ці переваги в Україні належним чином не використовуються.

У короткостроковому періоді, специфіка якого обумовлена наслідками фінансово-економічної кризи, державної підтримки потребують саме ті підприємства, діяльність яких орієнтована на експорт. Ключовими у цьому сенсі для українських виробників є світові ринки металу, міндобрив, зернових та олійних культур. Проте (відповідно до рейтингу «ТОП-100. Найбільші компанії України») [2], необхідно визнати, що господарюючі суб'єкти, які роблять найбільший внесок у створення ВВП України — підприємства таких галузей як металургія, енергетика, важка промисловість — не досягли приросту чистого доходу, який мали у 2008 р. (тобто уповільнили приріст, послабивши на фоні криз свій економічний потенціал). Щодо компаній, які можуть продуктивно працювати на інших пріоритетних для України у наш час ринках (міндобрива, зернові та олійні культури), то їх позиції у рейтингу значно нижчі. Лідерами зростання у 2009 р. за приростом чистого доходу стали виробники медикаментів, харчування, транспортні та будівельні компанії — тобто такі, які більшим чином орієнтовані на внутрішній ринок.

Щодо взаємодії держави з іноземними ТНК, необхідно зазначити на нашу думку головне — без моделі використання позитивних властивостей ТНК в інтересах національного господарства, наслідки для приймаючої сторони майже завжди виявляються негативними (жорстко експлуатуються насамперед природні та людські ресурси). Навпаки, коли виважено сформовані відносини з іноземними інвесторами, реалізується стратегія співробітництва з іноземними компаніями, здійснюється контроль з боку держави — завжди існує можливість взаємовигідної співпраці з ТНК. При цьому приймаюча країна отримує нові технології, податкові над-

ходження і може контролювати та регулювати вплив ТНК на оточуюче середовище та культуру країни.

Стосовно вірогідності виведення національного виробництва на вищий технологічний рівень, з нашого погляду, в Україні без допомоги з боку держави у створенні в економіці інноваційного контуру, який (1) був би орієнтований на використання переваг іноземних ТНК із користю для економічного та соціального розвитку країни та (2) створення з тією ж метою власних підприємств відповідного рівня, — неможливо.

Роль держави передусім полягає у формуванні основ національної інноваційної системи, інституційного поля банківської діяльності, інноваційно-інвестиційних фондів для активізації діяльності вітчизняного бізнесу. Заходи зі стимулювання процесів створення національних ФПП, асоціацій та альянсів, ТНК та інших корпоративних утворень безпосередньо входять у завдання держави. З погляду А. Гальчинського, В. Геєця та інших науковців, саме такі структури слід вважати найефективнішими формами організації науково-технологічної кооперації між окремими компаніями та загалом між державами, і саме на них покладається функція комерціалізації інновацій, трансферу технологій, сприяння розвитку НДДКР, створення інноваційно-інвестиційних каналів участі національних виробників у міжнародних стратегічних альянсах [3, с. 220—221].

Практика міжнародного бізнесу показує, що діяльність ТНК може забезпечувати, з одного боку, інноваційний розвиток країни, з якої компанії походять (особливо у випадку, якщо вона відбувається у високотехнологічному секторі економіки) і макроекономічну стабільність таких країн — з іншого. Наприклад, 50 % приросту ВВП Фінляндії пояснюється ефективністю діяльності Nokia. Наукомістка діяльність компанії зумовлює розвиток різних галузей та структурні зміни в економіці країни. Завдяки Nokia Фінляндія нині представляє одну з найрозвинутіших ІТ-економік світу та є протягом останнього десятиліття одним з лідерів інноваційної діяльності, яка забезпечує половину зростання в секторі ІКТ. Інша частина цього сектору представлена меншими фірмами. Їх розвитку сприяв успіх Nokia, який стимулював формування кластерних взаємозв'язків — були створені сотні менш крупних компаній, деякі з яких посіли провідні місця в своїх нішах бізнесу [4, с. 50]. З погляду на сучасні проблеми економічного розвитку, приклад Nokia є надзвичайно значимим для України, беручи до уваги той факт, що

ця компанія забезпечила оздоровлення економіки Фінляндії після глибокого спаду виробництва та банківської кризи, яких зазнала економіка країни у 90-х роках.

Якщо вести мову про ТНК як фактор підвищення рівня зайнятості, то необхідно уточнити, що у найрозвинутіших країнах переважаюча частина економічно активного населення припадає на малі та середні фірми. Проте цей факт досить аргументовано можна розглядати як результат похідного впливу діяльності ТНК. Як зазначають науковці [5, с. 89], економічне та, особливо, соціальне (забезпечення зайнятості працездатного населення) значення малих і середніх фірм дуже велике. Разом з цим, компанії такого масштабу не визначають основні пропорції світової економіки. У своєму становленні та розвитку вони прямо або опосередковано залежать від більш крупних агентів економічних, особливо світогосподарських відносин. ТНК забезпечують близько $\frac{1}{4}$ світового ВВП, але це у якісному сенсі краща частина глобального продукту, яка визначає «обличчя» сучасного світового господарства та спрямування науково-технологічного розвитку.

Необхідно додати, що при формуванні кадрової політики сучасних ТНК визначальним є фактор науково-технологічного розвитку компанії. Фактично всі крупні компанії у наш час мають власні системи підготовки, перепідготовки кадрів та підвищення професійної кваліфікації. Досить поширеною є практика створення ТНК вищих навчальних закладів — так званих «корпоративних університетів». Кількість таких університетів, за прогнозами, до 2020 р. досягне 3,7 тис. [6, с. 50].

Особливістю сучасного світового економічного розвитку є розширення сфери послуг, яка за оцінками аналітиків у розвинутих країнах становить за різними оцінками від 65 до 75 % ВВП [7; 8, с. 25] та близько 50 % — у країнах що розвиваються. Найкращі компанії світу все більше орієнтують бізнес на сферу послуг: у першій десятці за рейтингом FT-500 (2010 р.) [9] таких компаній 5 (Appl, Google, FedEx, Southwest Airlines, Microsoft); за рейтингом Fortune (2009 р.) — 6 (Microsoft, Indl & Coml Bank of China, Apple, Wol-Mart-Stores, Berkshire Hathaway China, Mobile) [10, с. 15]. Зі збільшенням чисельності ТНК у сфері послуг відзначається, у тому числі, їх інтерес до послуг інфраструктурних.

Інфраструктура країни дуже важлива з погляду економічного розвитку та інтеграції у світову економіку. Інфраструктурні галузі суттєво визначають конкурентоспроможність економіки у цілому,

а якість інфраструктури є одним з визначальних факторів ПШ. Тому, керуючись потребами національного розвитку, а також зважаючи на масштабність капіталовкладень, які потрібно зробити, уряди країн відкривають доступ в інфраструктурні галузі промисловості та послуги для приватного сектору — у тому числі для ТНК. З початку першого десятиліття ХХІ ст., зокрема, швидко зростає частка ТНК в інфраструктурних проектах країн Африки та Азії.

Для України взаємодія з ТНК у сфері інфраструктурних послуг, на нашу думку, може розглядатися як доцільна. Проте потрібно враховувати специфіку цієї сфери. З одного боку, вона полягає у тому, що інфраструктурні послуги (електропостачання, телекомунікації, водопостачання і каналізація, аеропорти, автомобільні та залізничні шляхи, морські порти тощо) тяжіють до олігополістичних або монополістичних ринкових структур, а з іншого — у тому, що такі послуги є надзвичайно значимими для суспільства та відносяться зазвичай до суспільних благ, а отже, маючи соціально-політичне (а не лише суто економічне) значення потребують особливо пильного державного контролю.

Діючи в масштабах світових економічних відносин та беручи активну участь в інтернаціоналізації науково-технічного прогресу, ТНК одночасно поширюють стандарти якості продукції та, зокрема, стандарти її техніко-економічних параметрів. Отже, відповідні показники національної продукції нині значним чином визначаються стандартами глобального ринку (досить часто стандартами, визначеними ТНК для решти загалу учасників економічних відносин). Науковці [11, с. 18—19] зазначають, що механізми створення та поширення нових стандартів у всіх процесах та процедурах бізнесу дозволяють ТНК оптимізувати життєві цикли технологій та продуктів і, залежно від стадії циклу, переводити виробничі потужності за кордон, використовуючи об'єктивні розбіжності в національних системах господарства для досягнення власних інтересів.

З цього погляду культуру виробництва, яку приносять із собою ТНК, реалізуючи завдання бізнесу на території приймаючої країни, є підстави розглядати як засіб сприяння економічному розвитку такої країни. Тим більше, що безпосередньо в Україні є достатні основи для критичних стверджень стосовно невідповідності стандартів виробництва продукції порівняно світових вимог.

Виготовлені в Україні товари та послуги передусім тестуються за їх появи на світовому ринку, тобто в процесі здійснення зовнішньоторговельних операцій. Як зазначають науковці [12, с. 52],

сучасна зовнішня торгівля та інвестиції слабо корелюють з потребами реального сектору економіки в інноваційних технологіях і матеріалах. Потенціал зовнішньої торгівлі як складової інтеграції у світовий ринок зберігає і значною мірою закріплює позиції України як виробника та постачальника середньо- і низькотехнологічної промислової продукції.

Виносячи створення продукту за межі національної держави, що відбувається через розміщення філії у різних країнах, ТНК сприяють збільшенню міжнародної відкритості приймаючих країн. Внаслідок застосування ТНК такої ринкової стратегічної поведінки, все більша кількість країн долучається до сучасних світогосподарських відносин — через процеси транснаціоналізації все більша кількість країн стає включеними в глобалізаційні процеси, що відбуваються у рамках світової економіки.

Конструктивний підхід до взаємовідносин у системі «національні інтереси — інтереси ТНК» дозволяє постановку питання щодо ТНК як (а) фактора міжнародної та (б) внутрішньої національної безпеки. Джерелом щодо першого твердження (стосовно міжнародної безпеки) є посилення на те, що ТНК, поширюючи експансію на інші країни, не зацікавлені у виникненні політичних, міжетнічних, релігійних та інших конфліктів, оскільки це не відповідає інтересам (передусім економічним інтересам) глобальних корпорацій. Доведення реальності можливостей за допомогою ТНК досягти необхідних параметрів внутрішньої національної безпеки виходить з передумов наявності консенсусу між інтересами (1) держави, (2) корпорацій та (3) суспільства, а також існування обґрунтованої стратегії державного регулювання щодо цього.

Проте у більшості країн постсоціалістичної трансформації оптимізації зазначених трьох передумов (або істотного наближення до цього стану), не спостерігається: в країнах ЦСЄ рівень узгодження інтересів держави, корпорацій та суспільства слід визнати вищим (проте не найкращим з варіантів збалансування інтересів); у країнах пострадянського простору — він є далеким від оптимізації. Науковці [13, с. 37] наголошують на фактах того, що державна політика закордонної експансії та підтримання вітчизняного бізнесу або відсутня, або існує у найзагальнішому обрисі. Це істотним чином гальмує відповідальність бізнесу перед суспільством. З іншої сторони, суспільство не повністю усвідомлює власні інтереси стосовно національного бізнесу, який глобалізується. З боку дер-

жави на урахування потребують фактори транснаціоналізації національної економіки, що відбувається через розширення сфери впливу вітчизняних суб'єктів господарювання за кордоном, а саме: зміцнення геополітичного стану країни; збільшення доходності тих національних суб'єктів, які мають господарські зв'язки з національними ТНК; підвищення конкурентоспроможності національних компаній, які беруть активну участь у процесах транснаціоналізації (за рахунок розширення ресурсної бази, отримання нових технологій, управлінського досвіду тощо), що позитивно впливає на підвищення конкурентоспроможності країни у цілому; досягнення більшої прозорості національних ТНК, використання ними світових бізнес-стандартів у сфері якості, звітності, клієнтоорієнтованості, екології та інших стандартів ведення бізнесу.

Висновки з проведеного дослідження. За умови ув'язки державної політики стосовно ТНК із загальнонаціональними завданнями розвитку, можливість використання ТНК як фактора стабілізації та прискорення соціально-економічного розвитку України обґрунтовується позитивними структурними змінами в економіці, заснованими на використанні інновацій, розширенням бази оподаткування, зростанням зайнятості населення та загального кваліфікаційного рівня працюючих, підвищенням якості життя в країні, забезпеченням захисту оточуючого середовища та ін. Основу такої політики мають становити підвищення якісного рівня людських ресурсів і фізичної інфраструктури. ТНК потрібно розглядати як додаткове джерело таких визначальних нині факторів виробництва, як знання, підприємництво, а також як чинник фінансування макроекономічного розвитку.

Література

1. Кудakov А. С. Особенности формирования финансово-промышленных корпоративных структур и их влияние на экономику страны / А. С. Кудakov // Проблемы современной экономики. — 2007. — № 3. — С. 58—72.

2. Ермаков В. Крупнейшие компании Украины [Електронний ресурс] / В. Ермаков // Дело. — 2009. — 23.11. — Режим доступу: delo.ua/biznes/kompanii/kрупnejshie-kompanii-ukrainy-134281/

3. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П. — К.: Знання України, 2002. — 326 с.

4. Щербакова Т. С. Особенности быстрорастущих фирм и их роль в развитии национальной экономики / Т. С. Щербакова, В. И. Столбунец // Вестник РУДН. Серия Экономика. — 2010. — № 1. — С. 45—55.

5. Паньков В. С. Адаптация к глобализации: ИМЭМО оценил зарубежные активы ведущих Российских ТНК / В. С. Паньков // ООО «Интерсоциоинформ» Экономика XXI века. — 2010. — № 5. — С. 89—90.

6. Кольчугина М. «Новой экономике» — новое образование / М. Кольчугина // Мировая экономика и международные отношения. — 2003. — № 12. — С. 42—53.

7. The World Factbook [Електронний ресурс] // Central Intelligence Agency. — Режим доступу:

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2012.html>

8. Черников Г. П. Очень крупные транснациональные корпорации и современный мир / Г. П. Черников, Д. А. Черникова. — М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2008. — 399 с.

9. Найкращі компанії 2009 року: рейтинг Fortune. — 2009. — Режим доступу: <http://www.rate1.com.ua/ua/ekonomika/virobnictvo/950/>

10. Год банков и Apple. 500 самых ценных компаний мира 2010 года // БелГазета. Макроекономика. — 2010. — № 22 (745). — С. 15.

11. Демин М. Б. Специфика монополизма как объекта антимонопольных отношений / М. Б. Демин // Актуальные проблемы экономики и права. — 2010. — № 2. — С. 17—23.

12. Федулова Л. І. Україна в міжнародних рейтингових оцінках: чинник інноваційно-технологічного розвитку / Л. Федулова // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 5 (95). — С. 39—53.

13. Климовец О. В. Формирование и развитие российских транснациональных корпораций: автореф. дис. на соискание уч. степени д. эк. наук: спец. 08.00.14 «Мировая экономика» / О. В. Климовец. — М., 2010. — 48 с.

Статтю подано до редакції 18.02.11 р.

УДК 339.548

Т. Ф. Гордєєва, канд. екон. наук, доцент,
кафедра міжнародної торгівлі
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДЕТЕРМІНАНТИ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

АНОТАЦІЯ. У статті запропоновано і систематизовано ключові детермінанти, за допомогою яких може бути створена описова модель конфліктної ситуації у міжнародній торгівлі. Виявлено аль-